

Messadi pertuccont il relasch dalla lescha davart la promoziun dalla cultura dalla vischnaunca Ilanz/Glion

Preziada dunna presidenta dil parlament
Stimadas parlamentarias, stimai parlamentar

Tochen oz manca ina basa legala per promover la cultura ella vischnaunca dad Ilanz/Glion. Per scaffir ina structura da promoziun transparenta, suandabla e harmonisada suttametta la suprastanza communal al parlament communal in sboz per ina lescha corrispundenta. Quel se basa sin il «rapport da basa davart la lescha per promover la cultura» ch'ei vegnius elaboraus en in vast process participativ e che vegn suttamess al parlament communal per enconuschientscha.

Situaziun da partenza e finamira

La vischnaunca Ilanz/Glion ha surpriu dallas anteriuras fracziuns ils fatgs da contribuziuns a chors ed uniuns da musica ed ha unificau ed amplificau quei. Dapi la fusiun sustegn la vischnaunca ils differents acturs dalla cultura cun localitads che s'audan ad ella, survetschs gratuits dalla grupp communal e dalla segirtad, plattafuormas da communicaziun (p.ex. calender d'occurrências) e mieds finansials. La lescha presenta per promover la cultura unifichescha la promoziun dalla cultura, definescha ils instruments e las structuras da promoziun che stattan a disposiziun, determinescha las gruppas d'utilisadoras e d'utilisaders pertuccadas e scaffescha la basa legala necessaria per il diever transparent dils mieds finansials.

Las uniuns e las instituziuns culturalas giogan ina rolla impurtanta quei che risguarda la participaziun dalla populaziun alla veta publica, il spért da cuminonza sociocultural, l'attractivitat dalla vischnaunca sco liug da habitar, la qualitat da viver d'indigenas e d'indigens e l'integraziun da persunas nievarrivadas. Plinavon s'auda in'activitat culturala per la gronda part dallas habitontas e dils habitonts tier lur veta individuala e lur identitad. Ella vischnaunca Ilanz/Glion vivan e lavuran era numerusas persunas ch'ei activas individualmein sin il sector cultural ch'ina buna part dalla populaziun enconuscha buca. La lescha presenta scaffescha las cundiziuns da basa, per ch'ellas daventien pli visiblas e sappien sesviluppar meglier. Era el turissem e per gliעד che posseda ina secunda habitaziun giogan experientschas culturalas ina rolla adina pli gronda. Ellas contribueschan ad in profil da purschidas turisticas attractiv e procuran per ina valorisaziun augmentada ella hotellaria ed el commerci.

Dapi 2018 s'engascha il cantun Grischun cun ina legislaziun nova e dapli mieds finansials per ina promoziun pli ferma dalla cultura. Per la realisaziun ein il cantun, las regions e las vischnauncas responsablas comunablamein. La lescha nova per la promoziun dalla cultura dalla vischnaunca possibilitescha, en accord cun la lescha cantunala, la cuntinuitad dalla promoziun cantunala sin plaun communal. Ella motivescha las persunas activas ella cultura da repretter e sviluppar vinavon lur lavur suenter l'interruptziun pervia da corona da 2020 entochen 2021. La lescha metta il fundament per rinforzar la veta culturala en tut las fracziuns tenor la formulaziun el capitel 3 «Cultura e societad» cun lingias directivas, finamiras e mesiras dalla planisaziun dalla legislatura 2022–2025.

Elaboraziun rapport da basa e sboz dalla lescha

Persunas participadas

Il process da sviluppar il rapport da basa ed il sboz dalla lescha davart la promoziun dalla cultura ha entschiet il matg 2021 ed ha cuzzau in onn. Ina cumissiun da 17 persunas cun representantas e

representants da tut las fracziuns e differentas spartas culturalas ha accumpignau el, numnadamein *Sigi Andreoli, Ladir; Alice Bertogg, Sevgein; Rino Caduff, Glion; Mischela Camenisch, Duvin; Natalia Caviezel, Pitasch; Tarcisi Cavigelli, Siat; Jeannette Dalbert, Luven; Margrit Darms, Schnaus; Andreia Isabel De Almeida Graça, Glion; Yvonne Gienal, Glion; Murièle Jonglez, Riein; Clau Scherrer, Trun/Glion; Arnold Spescha, Cuera/Pigniu; Joris Tomaschett, Laax/Rueun; Ewald Vinzens, Ruschein; Ester Vonplon, Castrisch; Flavia Walder, Sevgein*. Caroline Gasser Curschellas ei responsabla per il project da vart dalla suprastanza communal, Marianne Fischbacher ha menau il project ed Angela Gulli ha scret ils protocols ed ei s'occupada dils fatgs administrativs.

Process

L'elaboraziun dil rapport e dalla lescha ei succedida en in process participativ. Sco gruppas en mira han ins definiu: uniuns e gruppas culturalas, persunas activas individualmein sin il sector cultural cun scolaziun professiunala ni status d'amatura ni d'amatur, instituziuns sco era occurrenzas.

La noziun «cultura» capescha la gruppa accumpignonta a moda fetg inclusiva per tener quen dil caracter multifar dall'activitad culturala ella vischnaunca. Ella risguarda era uniuns che s'engaschan sin il sector sociocultural (uniuns da dunnas, uniuns da giuventetgna). La lavur culturala da laicas e laics survegn la medema stema sco quella da persunas activas sin il sector cultural cun ina scolaziun corrispundenta (lavur culturala professiunala).

La gruppa accumpignonta ha rimnau 126 adressas da tut las fracziuns. En in'emprema fasa da project han ins eruiu cun in'enquista online il meini dallas gruppas en mira «uniuns/gruppas culturalas» e «persunas activas sin il sector cultural». Quellas ein vegnidas dumandadas arisguard lur cundiziuns da produziun e lur ideas per igl avegnir. Cun las instituziuns culturalas (Museum Regional Surselva, Cinema sil Plaz, ludoteca, biblioteca dalla scola e communal) ha ei dau ina meisa rodonda. Las persunas responsablas dils comites d'organisaziun dil Städtlifest e dil Marcau da praulas ein vegnidas consultadas per telefon. La populaziun digl exterior vegn representada ella gruppa accumpignonta cun ina commembra dalla cuminonza portughesa.

L'entschatta october 2021 ein ils resultats dall'enquista vegni discutai alla «1. Fueina da cultura / 1. Kulturschmiede». Ver 50 persunas ein stadas dalla partida. Representantas e representants dallas uniuns e persunas activas sin il sector cultural han giu la caschun da discussiunar e priorisar lur interess. Era representants dalla cuminonza d'interess proprietaris da secundas habitaziuns Surselva ein separticipai.

Per sclarir damondas specificas han giu liug consultaziuns cun expertas ed experts. A maun dil material rimnau ha la direziun dil project scret in rapport da lavur detagliau ed in rapport da basa. La presentaziun alla suprastanza ei vegnida fatga l'entschatta fevrer 2022. La primavera ei il sboz dalla lescha vegniu elaboraus ensemen cun la suprastanza communal.

Cooperaziun publica

Suenter ina presentaziun publica ein il rapport ed il sboz dalla lescha vegni exponi per la cooperaziun publica dils 17 da zercladur 2022 entochen ils 18 da fenadur 2022. Ei ha dau tschun instanzas che la suprastanza communal ha tractau ed allas qualas ella ha rispundiu.

In'instanza ha pretendiu sclariment davart la muntada dalla noziun «intent da far gudogn». Igl ei vegniu precisau ch'il sustegn d'ina occurrenza pertuchi surtut igl intent ideal e che p.ex. in chor sappi pia senz'auter era far in gudogn per l'atgna cassa. Organisateurs d'occurrenzas cun intents commercials duein perencunter esser exclus dalla promoziun. En pli ei vegniu intima da sustener cooperaziuns cun uniuns e glied activa sin il sector cultural buca mo dad autras fracziuns, mobein era dad autras vischnaucas.

In'istanza ha criticau la producziun dil material da reclama per romontsch ni en dus lungatgs sco cundiziun per survegnir sustegn finanziel. La suprastanza communal ei digl avis ch'ei seigi da mantener quella regulaziun el senn digl art. 7 al. 4 dalla constituziun communal, tenor il qual la vischnaunca sto promover il lungatg romontsch finanzielmein ed idealmein cun mesiras persistentas.

Duront l'exposiziun da cooperaziun ei vegnida fatga la proposta da numnar la fotografia sco ulteriura sparta egl art. 2. Quella proposta ei vegnida approvada. La suprastanza communal ha buca dau suatientscha alla proposta da renumnar la lescha en «lescha da cultura», damai ch'il sboz dalla lescha sebase sin la lescha cantunala per promover la cultura. Medemamein han ins refusau d'integrar la protecziun da beins culturals. Quella vegn risguardada ella lescha cantunala davart la protecziun dalla natira e dalla patria ed ella lescha da baghegiar dalla vischnaunca. Ins ha denton surpriu ils impuls da precisar e estructurar pli clar ils temas cultura da baghegiar ed art vid igl edifeci.

Explicaziuns davart singulas disposiziuns

Art. 2 al. 2

Las enquistas han purtau alla glisch che bunamein tut las uniuns han problems da garantir cuntinuitad e successiun cun persunas giuvnas. Cun igl accent explicit «affons e giuvenils» survegn la promoziun dalla generaziun giuvna sco strategia a liunga vosta per segirar igl avegnir la peisa necessaria.

Art. 3

Il gener dallas prestaziuns sedrezza essenzialmein tenor la pratica vertenta.

Art. 6

Contribuziuns da basa han tochen ussa surtut ils chors survegniu. Lavur culturala preziosa prestan denton tut las uniuns e gruppas culturalas che dattan regularmein la pusseivladad a lur commembras e commembers ni alla publicitad da far activitads culturalas (p.ex. emprovas, seras da giugs, sentupadas, referats ed auter). Egl avegnir survegnan ellas sin damonda ina contribuziun da basa annuala tenor al. 2. Quei tractament egual da prestaziuns socioculturalas sa tut tenor interess haver per consequenza in augment dallas contribuziuns allas uniuns.

Cun las contribuziuns da bonus tenor al. 3 vegnan prestaziuns culturalas supplementaras motivadas. D'ina vart vegn la pratica buc uniforma dad oz harmonisada, da l'autra vart vegn ella extendida.

Art. 7

Contribuziuns a projects ein tochen oz vegni concedidas mo sporadicamein. Da niev daventan ellas in instrument impurtont per promover las persunas activas individualmein sin il sectur cultural.

Contribuziuns a projects survegnan denton era uniuns ed instituziuns che vulan realisar in project cultural ultra dil menaschi regular. La premissa ei in concept cun preventiv e plan da finanziaziun che ademplescha ils criteris.

Cun contribuziuns a projects sa la vischnaunca cumpletar subsidiarmein contribuziuns dil cantun. Aschia flessegian savens contribuziuns considerablas dil cantun e da grondas organisaziuns naziunalas ella vischnaunca.

Art. 8

Igl ei la finamira da fixar cunvegnas da prestaziun cun il Museum Regiunal Surselva, la ludoteca, la biblioteca dalla scola e communal (enumeraziun buca conclusiva). Il Cinema sil Plaz e la Musica da Glion disponan gia d'ina cunvegna da prestaziun.

Art. 9

Las prestaziuns buca monetaras dalla vischnaunca praticadas gia oz vegnan enumeradas.

Art. 11 e 12

Era la vischnaunca contribuescha cun sias activitads alla qualidad ed attractividad culturala dalla vischnaunca.

Art. 15

La suprastanza communal relai in'ordinaziun per l'execuziun. Quella reglescha surtut las premissas detagliadas e la procedura per inoltrar damondas e las incumbensas dalla cumissiun da cultura e dil post da coordinaziun per la cultura.

Art. 16

Per metter la promoziun culturala dalla vischnaunca sin in fundament cumplessiv duei ina cumissiun da cultura vegnir installada sco gremi executiv permanent tenor la lescha d'organisaziun. La cumissiun da cultura ha buca l'incumbensa d'arranschar cultura. Ella giudichescha damondas da project e sa dar impuls per il svilup futur dalla cultura ella vischnaunca. Suenter la deliberaziun entras il parlament duei l'emprema cumissiun da cultura vegnir elegida ed installada aunc igl atun 2022.

Art. 18

Per porscher allas uniuns ed allas personas activas sin il sector cultural in post da consultaziun d'in cul duei in post da coordinaziun per la cultura vegnir installaus ell'administraziun. Quei pass unescha las prestaziuns che vegnan fatgas gia oz da differentas personas e rinforza las cumpetenzas. Il post da coordinaziun fa era las lavurs da secretariat per la cumissiun da cultura e prepara las damondas che entran. Il pensum dalla piazza vegn stimaus sin 20 pertschien. Da quels vegnan 10 pertschien prestai gia oz en differentes loghens.

Art. 19

Las cumpetenzas finanzialas descrettas pertuccan expensas el rom dil preventiv approbau. Expensas che surpassan quel sedrezzan tenor las cumpetenzas ordinarias determinadas ella constituziun communal.

Effects finansials

Cuosts

Las expensas annualas sin ils dus contos cultura, ulteriur (conto 3290) e film e kino (conto 3310) han importau ils onns 2016 tochen 2021 denter 126'000 e 270'000 francs, en media ha ei setractau da 164'000 francs. Quellas summas cumpeglian contribuziuns annualas ad uniuns, contribuziuns ad instituziuns culturalas sco il Museum Regiunal Surselva ed il Cinema sil Plaz, contribuziuns unicas a projects culturals ed occurrenzas culturalas ni contribuziuns ad occurrenzas periodicas sco la fiera d'advent, il tscheiver da Glion ni la fiasta digl 1. d'uost organisada dalla vischnaunca. Las expensas per il Städtlifest cudischescha la contabilitad sin ils contos turissem ed industria, commerci.

La contribuziun alla biblioteca communal ha importau entochen 2021 22'000 francs (conto 3210, senza expensas per l'infrastructura che vegnan cudischadas dalla scola). Quella ha il parlament communal augmentau sin 100'000 francs en sia seduta dils 9 da mars 2022 en vesta da sia dislocaziun el marcau vegl da Glion.

Cun la lescha nova dat ei cuosts supplementars per ils treis elements suandonts:

1. Rinforzar il sustegn dallas uniuns tenor igl art. 6: Igl augment dils cuosts dependa dallas activitads dallas uniuns. Sch'ins parta d'ina utilisaziun fetg activa da quei instrument entras las uniuns, savess ei dar tenor calculaziun cuosts supplementars da 25'000 francs.
2. Augmentar las contribuziuns a projects tenor igl art. 7: La summa totala dallas contribuziuns a projects ha importau ils davos onns denter 30'000 e 40'000 francs, denter 25 e 40 damondas ein vegnidas inoltradas, biaras per projects pigns. Quella summa cuntegn buca singulas contribuziuns pli grondas a projects gronds sco refo500, la sanaziun dil museum regiunal ni la sanaziun dalla baselgia claustrala da Mustér. Talas damondas ein buca preventivablas e san

caschunar fermas fluctuaziuns. Tut en tut duei la lescha denton animar d'inziar dapli projects culturals. Per tener quen da quei duein ils mieds el preventiv vegnir augmentai sin 60'000 francs.

3. Expensas per la cumissiun da cultura ed il post da coordinaziun: Ei vegn quintau cun expensas supplementaras da 15'000 francs.

Finanziaziun

El rapport da basa ha la cumissiun accumpignonta elaborau dus models da finanziaziun. Sut varianta 1 propona ella d'incrementar in agen fond da cultura cun cumparts procentualas dallas entradas dil tscheins d'aua, dalla taglia sin midadas da maun e dils castitgs da parcar e da financiar cun quels daners las contribuziuns tenor lescha.

La suprastanza communal ei sefatschentada intensivamein cun quella varianta, mo ha la finala refusau ella. Cun la fusiun communal e l'applicaziun dil model da tschentar quen HRM2 ein ins sestentaus dad abolir la pratica dallas cassas specialas che vegneva savens applicada pli baul. Biaras gadas ha quella pratica giu per consequenza formaziuns da reservas nunnecessarias e mieds bloccai en projects e temas buca pli activs ed ha la finala limitau las pussevladads d'agir dalla vischnaunca. Era la trasparenza munconta ei stada in problem. Il model dalla finanziaziun speciala cun agen quen duei pia vegnir utilisaus mo pli sin quels secturs, els quals la lescha pretendia l'applicaziun dil principi dil caschunader (p. ex. tractament da rumien, provediment d'aua, dismessa d'auas piarsas). Per finir eis ei l'incumbensa dalla vischnaunca dad ademplir cun ils mieds disponibels tut en tut las prestaziuns ed ils effects dumandai, cheu fa la promoziun dalla cultura part tuttina fetg sco p.ex. la promoziun dil sport ni dall'economia.

Perquei ei la suprastanza communala dall'opiniun che la promoziun culturala dueigi succeder el rom dil preventiv ordinari e cun las competenzas finanzialas usitadas. Quei vul gir ch'ils mieds necessaris per la promoziun culturala duein vegnir decidi era igl avegnir dil parlament communal el rom dil preventiv annual. Il medem vala per contribuziuns extraordinarias buca prevesiblas.

Per saver presentar las singulas categorias da promoziun el quen tenor la lescha duei il plan da contos vegnir adattaus a moda corrispudenta.

Proposta

Sin fundament dallas explicaziuns precedentas fa la suprastanza communal las suandontas propostas al parlament communal:

- d'entrar ella fatschenta;
- da prender per enonuschientscha il rapport da basa dalla gruppa accumpignonta;
- d'approbar la lescha davart la promoziun dalla cultura dalla vischnaunca Ilanz/Glion.